
Meggyesi Tamás

ISTENI ÁBÉCÉ

A Falufejlesztési Társaság régi hagyományát elevenítette fel, mikor 2006 tavaszán ismét útjára indította a Magyar Építőművészek Szövetségével közösen a Csütörtöki Iskola falusze-mináriumot. A MÉSZ székházában havonta megrendezésre kerülő alkalmak olyan civil fórumok, ahol az értelmes párbeszéd, az igényes közgondolkodás módszerével keressük az okokat, magyarázatokat, megoldásokat a társadalom, a kultúra és az emberi együttélés kérdéseire. Most közreadott írásunk Dr. Meggyesi Tamás tanár úrral 2007 decemberében történt beszélgetésünk szerkesztett változata. (Krizsán András)

Tudom, hogy Tanár úr régóta foglalkozik a szakrális tér fogalmával, és a téma szakavatott ismerője. Hogyan foglalná össze ennek a fogalomnak a lényegét?

Az, hogy a témának tudósa lennék, az ellen sajnos tiltakoznom kell. Tíz éve áporodik a fiókomban egy félig kész könyv, melynek a címe: *Szagrális tér*, de egyelőre lemondtam róla, hogy befejezzem, annyira nem vagyok megelégedve vele. Elakadtam, és ilyenkor a dolgok arra várnak, hogy valaki vagy valami kizökkentsen önmagamból.

Ha szabad, most is csak a téma néhány, számomra fontos alapvetését szeretném felütni minden különösebb összefüggés nélkül. Két védikus mitológiával kell kezdenem. Az egyik arról szól, hogy amikor építünk, két egymással komplementer viszonyban lévő, ám egymással ellentétes folyamatnak vagyunk a részesei. Az egyik az, hogy amikor építünk, akkor megsebezük a természetet, felvágjuk, megbontjuk az egyensúlyát, ami *eredendő bűn*. A másik pedig az, hogy *ugyanakkor* az építéssel ezt a felvágott sebet elvarrjuk, a megbontott sebet megpróbáljuk helyreállítani. Ebben az értelemben az építés egyben *építő áldozat* is. Ilyen módon az eredeti állapot nem csak reintegrálódik, hanem magasabb szintre kerül. Magyarul ez annyit jelent, hogy ma fejlesztesnek csak akkor mernék nevezni egy építési tevékenységet, ha az a környezet eredeti egyensúlyát legalább nem zavarja meg, nem rontja tovább, de inkább javítja. Nagyjából erről szól ez a nagyon figyelemre méltó mitológiéma. Erről mindig eszembe jut, hogy milyen igaza van a Makovecz Imrének, amikor bármit épít, legyen az templom, vagy kocsmá, mindig szagrális építészeti művel, mert az építés eredendően szagrális tevékenység.

A másik egy nagyon régi védikus szimbólum, a mandalák közül a legrégebbi: egy hálósan felosztott négyzetbe átlósan egy guggoló emberalak van belerajzolva. Emögött egy teremtményszemély rejlik. Kezdetben vala az emberszabású szörnyeteg, maga a Káosz, aki mindenféle rakoncátlanságra volt képes. Emiatt Brahman úgy döntött, hogy megbolázza, és ennek érdekében kitalálta a rasztert. Egy 3×3-as (más változatokban 9×9-es) négyzetrácsot erőszakolt rá erre a szörnyetegre, majd minden egyes négyzetéhez odarendelt egy istenséget, amelyiknek a feladata azóta is az, hogy felvigyázzon erre a részre, nehogy a szörnyeteg ismét fölülkerekedjék.

Magyarul az építés az a művelet, amelynek eredményeképpen az ember a káoszból kozmoszt teremthet?

Igen, és ennek a teremtésnek a Védák szerint az ortogonalitás az egyik eszköze. Itt nem Makovecz Imre jut eszembe, és nem az organikus építészet világlátása, mert az organikus építészet éppen elkerülni látszik mindent, ami ortogonális. Az is igaz, hogy minden kornak megvan a maga feladata, hogy a maga eszközeivel próbáljon meg gyógyítani. A legrégebbi korokban nyilván a raszter volt az, aminek segítségével a káoszból kozmoszt tudtak csinálni.

Lehet, hogy korunkban éppen ellenkezőleg, az organikus formák segítségével lehet a raszter-világ által összevissza kaszabolt világunkból újra emberi környezetet csinálni.

Christopher Alexander mondta egyszer, hogy ha nagyon erőltetjük ezt a raszter-világot, az olyan, mintha egy csomó éles zsilettpengébe ülnénk, ami aztán összevissza kaszabolna minket. Nincsenek abszolút szimbólumok, mindegyiknek van egy komplementer párja is. Talán ez a kettő is összetartozik.

A harmadik dolog, amire utalnék, egy sokat idézett, de méltánytalanul keveset kommentált szentírási szakasz (Jn 4,7), amikor Jézus beszédbe elegyedik egy szamáriai asszonnyal annál a bizonyos kútnál, ahol Jákob is megfordult korábban. Jézus a beszélgetés végén azt találja mondani, hogy eljön majd az idő, amikor sem a Hegyen, sem Jeruzsálemben nem fogják imádni az Urat, hanem csakis lélekben, mert ott lakozik. („*A mi atyjaink ezen a hegyen imádták az Istent, ti pedig azt mondjátok, hogy Jeruzsálemben van az a hely, ahol Istent imádni kell. Jézus így válaszolt:*

Higgy nekem asszony, hogy eljön az óra, amikor nem is ezen a hegyen, nem is Jeruzsálemben imádjátok az Atyát. Ti azt imádjátok, akit nem ismertek, mi azt imádjuk, akit ismerünk, mert az üdvösség a zsidók közül támad. De eljön az óra, és az most van, amikor az igazi imádói lélekben és igazságban imádják az Atyát, mert az Atya is ilyen imádókat keres magának. Az Isten Lélek, és akik imádják őt, azoknak lélekben és igazságban kell imádniuk.”) Ez azért érdekes – és többek közt ezért is hagytam abba a könyvem írását –, mert ez azt jelenti, hogy igazából szent helyeket nem is lenne szabad építeni. Márpedig mind a mai napig építünk szent helyeket, sőt makacsul hiszünk benne, hogy léteznek is szakrális terek. Ugyanis a tér tapasztalataink és talán vágyaink szerint is nem homogén, hanem heterogén. Nem izotropikus, mint ahogy a japánok látják, hanem az erővonalai helyenként összesűrűsödnek. Ahol a sűrűsödések megtörténnek, ott vannak a szakrális helyek. Ez a különös bibliai idézet viszont arra utal, hogy ha ezt a szakrális teret létre akarjuk hozni, az valójában bennünk van. Az erővonalakat saját magunkban kell összesűrűsíteni.

Ha ez így van, akkor a szakrális tér értelmezését saját magunkkal kellene kezdenünk. Mi az a misztérium, az a titok, ami bennünk él és arra vár, hogy megszólítsuk?

Egy bencés kommentár szerint nem véletlen, hogy Jézus jászolban kívánt megszületni, mert a mi lelkünk is kissé olyan, mint egy istálló: tele van mindenféle szeméttel és kacattal, vagyis egyáltalán nem egy elegáns hely. De az Úr mégis itt akart megszületni. Nem palotában, nem fényes, kisuvikszolt helyen, hanem bennünk. Évről évre azt reméljük titkon, hogy karácsonykor találkozhatunk magunkkal. Azzal a bizonyos Magunkkal, amit újabban nagy M-el szokás írni, mert azt a titokzatos Magot jelöli, ami nem azonos az énnel, az egóval, nem azonos a testünkkel, hanem valahol azzal a titokkal azonos, ami bennünket éltet.

Ha már itt tartunk, hogy a szakrális teret önmagunkban keressük, akkor nem árt arra is gondolni, hogy amióta világ a világ, ezeket a titkokat a racionális értelem nehezen tudja megközelíteni. Hogyan fejezhetjük ki mégis ezeket az érzéseinket?

Ezeket kezdettől fogva szimbólumokkal próbáljuk megjelölni. Ha szakrális térre gondolunk, akkor kézenfekvő, hogy van egy ősi ábécé, egy mitikus-szimbolikus ábécé, amelyet a legkülönbözőbb formákban láthatunk viszont az ókori kultúráktól kezdve a mai napig. Ennek az ábécének az alapja többnyire a geometria. Eleve adódik a lehetőség tehát, hogy az építészet is éljen vele. Ennek a szim-

bolikus ábécének az első betűje a pont. A pont, ami a centrum. Az abszolút középpont, ami mégsem része a térnek. Nem is lehet a tér része, hiszen a pontnak nincs kiterjedése. A pont mégis az ősalóság, amiből majd a tér is keletkezik.

Hogyan keletkezik a pontból tér?

Mondhatjuk úgy is, hogy keletkezik egy másik pont, és ha már két pont van, akkor elvileg már létezik távolság. A távolság mérhető, térbeli kiterjedés. De a pont minden szakrális szimbólumnak a kezdete, az eleje. Az a misztérium, aminek a mélyére igazán soha nem tudunk hatolni. A másik eleme ennek a szimbólum-ABC-nek a vízszintes egyenes. Magyarul: az Út. Az az út, amit mi kénytelen-kelletlen bejárunk egy életen keresztül. Ennek az útnak a szimbolikus vetülete a keresztény hosszúhajós templomok tengelye, amelyen valahonnan valahova el kell érkezni. A katolikus szertartásban ez a valahová eléggé kézzelfogható és ponszerű entitás. Ezt hívják eukarisztiának.

A vonalnak van egy másik sajátossága is, hogy tudniillik iránya is van. Nem véletlen, hogy a különböző kozmológiákban a szakrális építmények tájoltak, beleértve az iszlámot is.

A Mekka felé tájolás és ez az irány még az iszlám előtti időkből származik. Sőt, mint tudjuk, maga Mohamed is kísérletet tett arra, hogy ezt az ősi babonát valahogy eltörölje. De látta, hogy ez nem megy, és ezért okosabbnak vélte, hogy beépítse az iszlámba.

Mostanában jártam Marokkóban, mégpedig azért, mert beleszerettem a szufiba. Azt lehet mondani, hogy a szufi az iszlám ezotériája. Megdöbbenve éltem át, hogy a nagy világvallások ezotерikus ágaiban ezek a vallások összeérnek. Nincs több valóság, csak egyetlen valóság van, de azt nagyon különböző oldalokról lehet leképezni. Hogy aztán ezek a leképezések a kultúrák tér-idő kontextusában hogy idegenednek el egymástól, az már egy másik történet. Tehát csak egy út van, amit nekem kell bejárnom, a végén pedig el kell érkeznem önmagamhoz. Ez veszedelmes dolog, mint tudjuk. Hiszen az út még ki is tud görbülni, cikk-cakkokat is tud csinálni, sőt labirintussá is válhat. És ezzel elérkezünk egy következő szimbólumhoz, az út egyik transzformációjához. Azt mondja Simone Weil egyik írásában, hogy az élet olyan, mint egy labirintus. Az embernek be kell mennie, és el kell jutnia a közepébe, ott várja őt az Úristen, aki fölfalja, megeszi és aztán kiokádja. Majd azt mondja neki, hogy: „most menj vissza fiam szépen az elejére, és próbáld a többieket is betesséklni.” A

---

labirintus tehát nem akármilyen! Aki felkészületlenül csörtet a labirintus közepére, az saját maga éretlen szörnyeteg változatával találkozhat, akinek láttán szörnyethalhat. Aki viszont felkészülve éri el saját életének célját, értelmét, azt a pontot, ahova a saját személyes útja vezet, az önmagává válhat. Ez a megvilágosodás metaforája, amit minden vallás másként nevez.

Hogy folytatódik az ABC? Mi a következő betűje?

A következő szimbolikus betű természetesen a függőleges tengely, ami értelemszerűen jelöli azt a lehetőséget, hogy az ember a különböző létrétegek között közlekedni tud. Ilyen Jákob létrája is, ami az emberi élet értelmét, a fölfelé haladást jelképezi. A létrán persze lefelé is lehet haladni, mert a függőleges tengely kétirányú. Szemben a vízszintes tengellyel, amelynek van egy kiindulópontja, és az ember vagy a végére ér, vagy nem ér a végére, a függőleges tengelynél mindig jelen van annak az esélye, hogy esetleg visszafelé haladok. A legszomorúbb, hogy ezt néha nem is veszem észre. Azt hiszem Platon óta ezt hívják elidegenedésnek, amikor az ember baromi jól érzi magát, és közben nem veszi észre, hogy süllyed.

Hogy ennek a szimbolikája milyen gazdag, azt ebben a körben nem kell különösebben igazolni. Különösen építészeti szempontból, ahol a torony az egyik legfontosabb szimbólum. Ezután jön az ABC-ben a következő közismert képlet, a tengelykereszt, amikor a két vízszintes tengely egymást keresztezi. Ez nem egyszerűen az utak megkettőződése; ez minőségileg teljesen más. Valójában a centrumnak, a pontnak egy magasabb szintű reinkarnációjáról van szó. Gondoljunk arra, hogy a hossz- és kereszt-házaspárok templomban, ahol megvalósul a két tengely áthatása, megjelenik a négyzet. A négyzet fölé szerkesztett félgömbkupola nem más, mint egy térbeli mandala. Mindannyian tudjuk, hogy ha egy kultúra a kör négyesítőjére vállalkozik, vagyis ahelyett, hogy az ellentétek egyik felét kiirtaná, megpróbálja megoldani az ellentétek egységét, az a kultúra nincs elveszve. Ott a törekvések egészségesek, ott az emberek valószínűleg a függőleges tengelyen fölfelé próbálnak haladni. A tengelykereszt és az utak metszete szintén ősi szimbólum, amelyet már jól ismerünk a rómaiaknál is. De számtalan változata található a későbbi korok városépítésében és építészetében is.

Ilyen szakrális szimbólum a kör is?

Abban is jelen van a teljesség képzelete, a tökéletesség.

Pascal szerint az Isten olyan végtelen sugarú gömb, amelynek mindenütt van középpontja. Tehát valami ilyesmit

jelent a kör, aminek építészeti szintén számtalan változata van. Aztán mehetnénk tovább a négyzettel és más testekkel, mint a kocka, a gúla, a hasáb, stb. Ezzel csak arra szeretnék utalni, hogy van egy ilyen ősi jelrendszerünk, ami közös. Függetlenül attól, hogy egy 6000 éves, isten háta mögötti kultúra, vagy napjaink szimbóluma. Ez az emberiség ősnyelve. Ezen keresztül próbálja megközelíteni azt a bizonyos „önmagát”, amire példákat mondtunk.

Ezekből áll tehát a szakrális tér? Ezeket a geometrikus elemeket használjuk fel, amikor templomot, szakrális teret építünk?

Nézzük meg, hogy miből áll a szakrális tér a valóságban. Kunszt György (*A szakrális építészet hermeneutikájáról – az akadémiai székfoglaló összefoglaló ismertetése* megjelent a *MÉ* 2008/2. sz. *Utóiratában*) egy ide vágó jeles amerikai kutatás alapján azt mondja, hogy három rétege van minden szakrális térnek, függetlenül attól, hogy milyen szerepet tölt be egy adott világlátásban vagy vallásban. Az első az architektúra, mint *orientáció*. Ez azt mondja, hogy a szakrális tér egyik nélkülözhetetlen szerepe, hogy orientál. Mit ért ezen? Azt, hogy a szakrális építészet mindig az univerzum kicsinyített mása akar lenni. Tehát kicsiben megismétli azt, amit nagyban tapasztal. A szakrális építészet mindig az univerzum felépítését ismétli meg. Az orientáció másik funkciója a *konvenció*, ami annyit jelent, hogy a szakrális építészet többnyire hagyományos előírásokat követ. Mitikus-historikus előképeket próbál megvalósítani. És végül az orientáció harmadik szerepe az asztronómiai funkció, tehát az épületnek a szó szűkebb értelmében vett tájoltsága. Ez az egyik rétege a szakrális építészetnek.

A másik réteget ez az amerikai könyv úgy nevezi, hogy az architektúra, mint *kommemoráció*, ami a rituális események tartalmára vonatkozik. Tehát mindenekelőtt az, hogy a szakrális építészet emlékeztetni szeretne valamire. Az isteni jelenlétre, a végső valóság felfogásának időszerűségére stb. Ugyanakkor legtöbbször megjelenik valamiféle szakrális történet is. A keresztény misében, rítusokban Jézus szenvedéstörténete jelenik meg. Tehát itt egy egyszer megessett történet állandó megismétlése jelenti ezt a bizonyos kommemorációt. Felidézi emlékezetünkben a szent történetet, amelyik ennek a szent helynek a lehetőségét megteremtette. Ide sorolja a szerző a halottakra történő megemlékezést is – tudjuk, hogy nagyon sok templom egyidejűleg temető is, sőt legtöbb templom valamelyik szentnek a földi maradványaira épült rá, Buddhától kezdve a katólikus kolostorokig – és ennél fogva valamilyen misztikus közösség jelenvalóságára szeretne emlékeztetni.

Végül a harmadik réteg, ami a szakrális építészet feladata, a *rituális kontextusnak* a megteremtése. Ne felejtsük el, hogy alapvetően minden rítus a színházból fejlődött vagy fordítva, a rítusból fejlődött ki a színház. Tehát a lényeg, hogy valamit meg kell jeleníteni. A rituális események megjelenítése a liturgia. A liturgia csodálatos dolog! Akinek volt már szerencséje részt venni egy kopt misén Kairóban, az átélhette, hogy mit jelenthet az, amikor a misét táncolják! Nem egyszerűen csak deklarálják, hanem mindenki részt vesz benne.

Némileg emlékeztet a harlemi négerek vallásos összejövetelére, amiről tudjuk, hogy hátborzongató tud lenni, amikor transzba esnek és énekelnek és táncolnak.

Sőt, ebbe a pozícióba, tehát a rituális kontextusba tartozik a kontempláció, az elmélkedés, a meditáció is. Mert az ember nem csak azért megy egy szakrális helyre, hogy ott részt vegyen a rítusban, hanem sokszor azért is betér ilyen helyre, hogy elmélkedjen. Sose felejttem el életem egyik legnagyobb élményét, amikor Taizében töltöttem egy hetet. Taizét talán ismerik, egy ökomenikus közösség Francia-

országban, amelyet a második világháború végén alapított egy evangélikus lelkész, Roger Schütz azzal a szándékkal, hogy a különböző felekezetek hagyják kint a vitáikat, és próbáljanak együtt imádkozni. A falu közepén van egy icipici, de igazi román kori templom, inkább kápolna. Gyönyörű volt minden, tökéletes csend. Bementem a templomba, nem volt bent senki, vagy legalábbis azt hittem. Mert az oltár előtt ott feküdt Roger Schütz egyedül, hófehér ruhában, hason fekvé, kiterjesztett kézzel. Számomra a csend azóta is összekapcsolódik ezzel az emlékkel. A szakrális tér kommunikál valamit, amit csak csendben lehet figyelni. Ezért mondják sokan joggal, hogy a mai ember ebben az örült rohanásban úgy fél a csendtől, mint egy szörnytől. Pedig valószínűleg a csenddel való megbarátkozás jelenthetné az egyik utat kifelé a káoszából, ami talán az istenek gyengesége miatt ismét kezd úrrá lenni a világon. Ebben a csendben az ember találkozhat önmagával. Persze találkozhat önmaga szörnyeteg változatával is, rosszabb esetben a labirintus közepén, de akkor más későn. Aki nem meri felvállalni az utat, az ne is reménykedjen benne, hogy egyszer majd megérkezik.

REISCHL GÁBOR 1948–2008

MAKOVECZ IMRE MEGEMLEKEZÉSE REISCHL GÁBORRÓL, A MÉSZ VOLT ELNÖKÉRŐL

Gábor az apja mentalitását folytatta, aki nagyon nehéz időben volt a Műegyetemen a Lakóépítettervezési Tanszék vezetője. Képes volt rá, hogy olyan embereket gyűjtsön maga mellé egy erre teljesen alkalmatlan légkörben, akikkel minőségi oktatást lehetett megvalósítani. Rajta kívül csak Weichinger tudott ilyen tanszéket létrehozni. Gábor otthon nyilván magába szívta ezt a fajta gondolkodást és viselkedést, ráadásul ő melegebb, közvetlenebb és barátságosabb változata volt az apjának. Olyan ember, aki nemre, fajra és minden egyébre való tekintet nélkül tudott jó és eredményes kapcsolatokat kialakítani.

A képességeit és a lehetőségeit mindig morálisan tiszta és szellemileg érett dolgokra fordította. Mikor tapasztalta, hogy a Szövetség milyen és hogy működik és hogy az Építészkamara milyen lett, akkor belement a legnehezebben kezelhető világba, és vállalta, hogy a saját erkölcsi értékei szerint javítsa a helyzetet.

Olyan szervező tevékenységet tudott folytatni, ami mindannyiunk számára fontos volt, akik épeszű, egészséges közegben akarunk dolgozni és élni. Gábor nélkülözhetetlen figurája volt a szakmai közéletnek, képes volt eleven, nyitott kommunikációra, és ezáltal képes volt egy újra működő Szövetséget maga körül megteremteni.

Gödöllői tevékenységét közelebről nem ismerem, de tudom, hogy ott is olyan légkört tudott teremteni, amire szükség van az oktatásban. A mai világban, amely rendkívül intelligens és felkészült módszerekkel a népszellemek és az azokhoz kapcsolódó individualitások felszámolására törekszik, ilyen emberekre van a legnagyobb szükség, mint amilyen Gábor volt. Rettenetes veszteség, hogy nem folytatja a munkáját, a szerénysége miatt valószínűleg sokan nem tudják felmérni ennek a súlyát, pedig ez nem csak a szakmánkat, hanem az egész normális emberi közéletet érinti. Nagyon nehéz őt elveszíteni, vajon lesz-e, aki az ő hálátlan szerepét magára tudja vállalni?

Isten áldja és segítse jó szél fölfelé hullásában.

Budapest, 2008. július 29.